

ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ ІНДИКАТОР ЗМІЦНЕННЯ ЇЇ БЕЗПЕКИ

С. П. Прасолова, кандидат економічних наук

Сьогодні в Україні відбуваються радикальні геополітичні трансформації, а також соціально-політичні й економічні перетворення. В цих умовах суттєво збільшується кількість і характер загроз і небезпек, особливо у сфері економічної та фінансової безпеки, кровоносну систему якої становить банківська система України. Саме на початку ХХІ ст. глобалізація фінансової сфери, проявляючись у розвитку ринку євровалют, системи транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, забезпечує миттєві переміщення капіталів та може спричинити руйнування навіть стійких економічних систем. Необхідність нівелювання таких негативних наслідків глобалізації обумовлює створення адекватної концепції національної безпеки, базовими елементами якої є економічна та фінансова безпека, безпека банківської діяльності.

При цьому, як свідчить дослідження багатьох науковців (В. К. Гіжевського, М. І. Зубок, Л. В. Ніколаєва, М. П. Стрельбицького та інших), критерієм ефективності безпеки банківської діяльності є стабілізація фінансового стану банку на основі усунення можливостей завдання банку збитків, забезпечення його ефективної діяльності та якісної реалізації операцій і угод [4; 18, с. 44].

Але слід враховувати, що зростання інтеграції національних економік у світове господарство та підвищення міри їх взаємозалежності зумовлює не тільки посилення конкуренції та, як наслідок, ефективності економіки, але й кризових явищ між фінансовими системами різних країн і регіонів, спричинених різноманітними ризиками. Тому забезпечення стабільно зростаючої прибутковості банківської

діяльності передбачає і ефективне управління ризикованістю такої діяльності. *Забезпечення ефективності безпеки банківської діяльності ґрунтується на оптимізації управління активами і пасивами, оскільки існує тісний взаємозв'язок між стійкою прибутковістю та нарощуванням ресурсів власного капіталу банків за умови оптимізації рівня ризикованості банківської діяльності.*

Якщо діяльність банків є стабільно ефективною та безпечною, то це означає, що ці банки досягли оптимальної збалансованості між ефективністю та стійкістю. За таких умов вони можуть виконувати функції перерозподілу фінансових ресурсів із заощаджень у інвестиції навіть у разі несприятливого зовнішнього впливу, що характеризує їх спроможність протистояти небезпеці «зараження вірусами» кризи.

Проблеми банківської ефективності досліджувались у багатьох працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Одні з них, зокрема праці А. М. Герасимовича, В. М. Кочеткова, Г. С. Панової, І. М. Парасій-Вергуненко, В. Є. Черкасова та інших, присвячені переважно дослідженню методичних аспектів аналізу доходів, витрат і прибутковості банківської діяльності на макро- та мікрорівнях [2, 6, 13, 14, 19]. З іншого боку, О. А. Кириченко, Ю. С. Масленченков, Л. О. Примостка, П. С. Роуз, Дж. Синки та багато інших розглядають результати динамічного та структурного аналізу прибутковості банку як орієнтири для формування ефективних фінансових стратегій щодо окремих банківських операцій і фінансового плану банку у цілому [3, 7, 15, 16], а В. К. Гіжевський, М. І. Зубок, Л. В. Ніколаєв, М. П. Стрельбицький та інші розглядають

ефективність банківської діяльності як один із базових критеріїв ефективності безпеки банківської діяльності [4, 18].

Але, на нашу думку, у вказаних наукових працях майже не приділяється увага дослідженню імовірних причин зниження та втрати прибутковості банківської діяльності (збитковість) під час фінансових криз у різних країнах світу з метою визначення основних напрямів забезпечення стабільної прибутковості та, відповідно, стабільності фінансової системи країни та її економічної безпеки навіть за складних загальноекономічних умов, також не враховується залежність структури й рівня прибутковості банківської діяльності від розмірів банку.

Слід враховувати, що дослідження банківської ефективності, яка є фактором банківської безпеки, передбачає визначення впливу макрофінансових показників з урахуванням специфічних особливостей окремих країн на фінансові результати діяльності їх банків. Серед таких факторів важливе місце посідають структура економіки, характер макроекономічної політики, що проводиться, специфіка структурних і інституційних реформ у фінансовому секторі й інші особливості.

Важливим також є врахування структури власності в банківській системі, оцінка рівня концентрації банківського капіталу, капіталізації банків, дослідження основних змін в операційній діяльності та питомої ваги банків на ринку депозитів і кредитів.

Очевидно, що аналітична оцінка всіх названих факторів можлива лише у масштабних дослідженнях, які виходить далеко за межі цієї статті. Тому у статті розглянуто лише окремі аспекти, які визначають основні напрями подальшого аналізу та враховують особливості оцінки ефективності діяльності банків, різних за розмірами (розмірів чистих активів) у передкризовий і кризовий періоди української економіки. На нашу думку, *результати такого аналітичного дослідження дозволяють виявити основні проблеми, причини їх виникнення та перспективи забезпечення безпеки банківської діяльності в Україні на сучасному етапі.*

Як правило, для розрахунку кількісних параметрів ефективності банківської системи

використовують коефіцієнти рентабельності¹.

При цьому, як свідчать дані табл. 1, рентабельність банківської системи України, досягнувши свого піку на кінець 2006 р. (відповідно, показник ROA сягнув 1,61 %, а ROE – 13,52 %), поступово почала знижуватись і у 2009 р. стала збитковою (відповідно, показник ROA становив –3,22 %, а ROE становив – 3,97 %). Подібна тенденція, як свідчить досвід інших країн, які свого часу пережили системні банківські кризи, є характерною для таких криз і наслідком загальної кризи економіки, соціальних і політичних інститутів. Такі системні кризи є значною загрозою для безпеки як окремих банків, так і всієї банківської системи у цілому. Вони супроводжуються масштабним погіршенням якості банківських активів під впливом несприятливих факторів макроекономічного, інституціонального та регулятивного характеру й призводять до неспроможності значної кількості кредитних організацій (у тому числі банків) здійснювати базові функції – розрахунки і трансформацію накопичень у інвестиції.

Виявляючи причини системної кризи банків України у 2009 р., слід відмітити деякі її закономірності. Дані табл. 1 свідчать, що у часи тривалого економічного зростання банківська система має тенденцію до надмірної кредитної експансії при високому рівні чистої процентної маржі (за даними табл. 1, відповідно, 5,3 % у 2006 р. та 5,03 у 2008 р., 6,23 % у 2009 р.). Таке стрімке зростання обсягів кредитування, як правило, супроводжується погіршенням якості кредитного портфеля через погіршення моніторингу якості кредитного портфеля з боку регулюючих органів внаслідок його швидкої зміни.

Про це свідчить тенденція погіршення значення показників рентабельності, які у 2009 р. досягли негативних значень навіть при високих значеннях чистої процентної маржі.

¹ Рентабельність – це показник, який визначається як співвідношення чистого прибутку (збитку) банку та його середньорічних активів (рентабельність активів – ROA) чи середньорічного власного капіталу банку (рентабельність капіталу – ROE).

Таблиця 1

Показники рентабельності діяльності банків України за 2006–2009 рр. [12, с. 39]

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 ² р.
Рентабельність активів (ROA), %	1,61	1,50	1,03	-3,22
Рентабельність капіталу (ROE), %	13,52	12,67	8,51	-23,97
Чиста процентна маржа, %	5,30	5,03	5,30	6,23

Виявляючи причини системної кризи банків України у 2009 р., слід відмітити деякі її закономірності. Дані табл. 1 свідчать, що у часи тривалого економічного зростання банківська система має тенденцію до надмірної кредитної експансії при високому рівні чистої процентної маржі (за даними табл. 1, відповідно, 5,3 % у 2006 р. та 5,03 у 2008 р., 6,23 % у 2009 р.). Таке стрімке зростання обсягів кредитування, як правило, супроводжується погіршенням якості кредитного портфеля через погіршення моніторингу якості кредитного портфеля з боку регулюючих органів внаслідок його швидкої зміни.

Про це свідчить тенденція погіршення значення показників рентабельності, які у 2009 р. досягли негативних значень навіть при високих значеннях чистої процентної маржі.

Вказана тенденція характеризувала банківські кризи у багатьох країнах та у різні часи. Зокрема, кредитна експансія передувала банківським кризам у Японії, країнах Латинської Америки у 1980-ті рр., у країнах Південно-Східної Азії у 1990-ті, у США у 2008 р. Так, у Південній Кореї напередодні кризи 1997 р. частка сумнівної і безнадійної позичкової заборгованості у кредитному портфелі банків зросла з 3,9 до 6 % [5, с. 90]. Для виходу з кризи у цих країнах було створено дієву систему регулювання, спрямовану на оперативний моніторинг показників банківської діяльності та контроль за їх дотриманням.

На жаль, фінансові кризи останніх років переконливо доводять, що національні системи забезпечення фінансової стабільності та безпеки банківської діяльності відстають від інновацій на фінансових ринках, а центральні банки не мають у своєму розпорядженні до-

статніх можливостей впливати на наслідки фінансових потрясінь.

Саме тому для забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності, а також відновлення довіри населення до банківської системи, необхідно не тільки підвищити ефективність монетарної політики НБУ, але й підтримати стабільну ефективність вітчизняної банківської системи (у тому числі й шляхом зниження ставок рефінансування центрального банку), а також запровадження комплексної реструктуризації банківського сектора.

На нашу думку, *вибір такої стратегічної мети, орієнтованої на забезпечення стабільності банківської ефективності, є одним із основних чинників забезпечення стабільності всієї фінансової системи країни, її стійкості до негативного впливу зовнішніх чинників та, відповідно, її безпеки.*

При цьому, досліджуючи ефективність діяльності банків України, різних за розмірами їх активів³ можна відмітити, що найбільш ризиковану діяльність проводили саме найбільші банки, 12 з 18 банків цієї групи (66,7 %) закінчили 9 місяців 2009 р. зі збитками. З названої групи найбільших банків, такі банки як «Райффайзен Банк Аваль», «Укрсиббанк», «Промінвестбанк» та «Надра» мали збитки більше 1 млрд грн, а «Укрпромбанк» – більше 3 млрд грн. Відповідно, банки «Надра», «Укрпромбанк» опинилися на межі банкрутства [11, с. 62–63].

Розглядаючи прибутковість банківської

³ Згідно з рішенням Національного банку України (НБУ) та комісії НБУ питань нагляду та регулювання діяльності банків «Про розподіл банків на групи» розподіл банків за їх розмірами здійснюється залежно від меж чистих активів на такі групи: найбільші банки (1 група), великі (2 група), середні (3 група) та малі (4 група), зі встановленими для них відповідними граничними значеннями активів.

² За 10 місяців 2009 р.

діяльності як один із факторів безпеки діяльності банківської системи, її спроможності витримувати несприятливий вплив зовнішніх факторів, слід відмітити закономірність, яка спостерігалася у кризовому 2009 р. у банківській системі України: діяльність банківської системи за 9 місяців цього року, у цілому, була збитковою, тобто сумарні збитки збиткових банків перевищували обсяги прибутків тих банків, які убезпечили власну прибутковість. При цьому з 18 найбільших банків (I група) 12 були збитковими (66,7%), з 20 великих банків (II група) збитковими під час кризи виявилися 11 банків (55,0%), така ж кількість збиткових банків (11) спостерігалась і у групі середніх банків (тобто 47,8% від їх загальної кількості), на той час як із 121 малого банку (4 група) збитковою в аналізованому періоді була діяльність тільки 31 банку (25,6% від їх загальної кількості) [11, с. 62–67]. При цьому *малі банки, маючи незначний рівень прибутковості активів, не мають і значних збитків.*

Таким чином, найвідчутніших втрат під час фінансової кризи зазнали найбільші банки, в

яких проводилась високоризикова політика кредитної діяльності, здійснювалося неефективне управління активами й пасивами, управляли ліквідністю переважно завдяки міжбанківським ресурсам, у тому числі завдяки збільшенню сум зовнішніх запозичень на світових фінансових ринках. Зокрема, зовнішній борг банківської системи зріс із 2,262 млрд дол. у 2005 р. до 30,97 млрд дол. на початок 2008 р., тобто у 13,7 рази. Про зростання залежності банків України від міжбанківських запозичень свідчать також дані табл. 2. А саме у період з 2006 по 2008 р. в умовах недостатньої капіталізації та надвисоких темпів зростання обсягів діяльності найбільші, великі та середні банки збільшили частку міжбанківських запозичень у структурі власних зобов'язань у 1,5–2 рази, що спричинило їх залежність від зовнішніх джерел фінансування та стало, на нашу думку, однією з основних причин зовнішньої небезпеки для вітчизняних банків, яка призвела до загострення кредитного, валютного ризиків і ризику ліквідності.

Таблиця 2

Частка міжбанківських запозичень і коштів інших банків у структурі зобов'язань банків України у 2006–2009 рр., % [8–11]

Назва показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009* р.	Відхилення від попереднього року (±)		
					2007 р.	2008 р.	2009 р.
В усіх банках України	25,75	31,83	39,77	38,25	6,08	7,94	-1,52
У тому числі:							
- у найбільших банках (I група);	27,38	32,96	41,62	38,22	5,58	8,66	-3,40
- у великих банках (II група);	26,91	36,71	42,09	43,20	9,80	5,38	1,11
- у середніх банках (III група);	19,79	24,97	36,39	43,18	5,18	11,42	6,79
- у малих банках (IV група)	17,16	19,09	20,79	23,09	1,93	1,70	2,30

* За 9 місяців 2009 р.

З іншого боку, малі банки, зовнішні запозичення яких були незначними (не перевищували 20–23% у структурі їх зобов'язань, дані табл. 2), змогли забезпечити хоча і невисоку, але більш стабільну прибутковість своєї діяльності (тільки 25,6% із загальної кількості малих банків працювали збитково у аналізованому 2009 р.). Така ситуація була зумовлена тим, що стійкість малих банків залежить у першу чергу від економічного стану регіону

та місцевих підприємств, і, відповідно, майже не залежить від зовнішнього впливу, також ці банки можуть швидше пристосуватися до погіршення економічних умов.

Крім того, слід враховувати, що джерелами зовнішніх і внутрішніх загроз і небезпек також є іноземні держави, банки, зарубіжні й міжнародні організації, конкуруючі юридичні та фізичні особи, які проводять агресивну фінансову політику стосовно України. Тоб-

то, розробляючи концепцію власної безпеки, вітчизняні банки повинні враховувати зростання конкуренції не тільки небанківських фінансово-кредитних установ, але й міжнародну конкуренцію, оскільки, за даними НБУ, частка банків із іноземним капіталом у структурі банківської системи України має тенденцію до зростання: за останні три роки (2006–2008 рр.) вона зростає з 20,6 % до 28,8 %, а частка банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом, відповідно, зі 7,6 % до 9,2 (їх кількість склала у 2009 р. 17 банків) [12]. Досвід східноєвропейських країн свідчить, таких як Болгарія, Польща, Естонія, Латвія та інших, така фінансова і політична інтеграція може призвести до помітних обмежень їх економічного та політичного суверенітету та фактичної втрати ними своїх національних банківських систем (оскільки частка іноземних банків у сукупних активах досягла у цих країнах 60–98 %).

При цьому, як показує практика, зростання присутності банків з іноземним капіталом має, за звичайних умов, мінімальний позитивний вплив на ефективність діяльності банків країни та їх безпеку, а за погіршення стану світової фінансової системи може й спричинити та поглиблювати дію «ефекту зараження», вплив якого зумовлює перехід кризових явищ від однієї країни до іншої фінансовими потоками. Зокрема, це підтверджується наявністю значних збитків за 9 місяців 2009 р. у таких банків за участю іноземного капіталу, як «Райффайзен Банк Аваль» (має збитки на суму 1585 млн грн), «Укрсиббанк» (має збитки на суму 1133 млн грн) та інші [11, с. 62–63]. На нашу думку, це стало результатом того, що в умовах глобальної фінансової кризи іноземні інвестори припиняють вкладати іноземний капітал у вигляді інвестицій і кредитів, тобто зникає можливість реструктурування боргів банків, у тому числі за зовнішніми запозиченнями на світових фінансових ринках. Тобто зростання частки участі іноземного капіталу у структурі капіталу національних банківських систем спричиняє високу залежність фінансових установ від зовнішніх джерел фінансування та підвищує їх уразливість у фазі зниження фінансового циклу, призводить до зростання витрат під час спаду та фінансової кризи, що посилює вплив фінансових дисбалансів на еко-

номіку країни. Це свідчить про те, що іноземні банки вирішують у першу чергу проблеми, в яких зацікавлені їх акціонери та які можуть суттєво відрізнятись від системних загально-економічних завдань національної економічної політики. По суті, вони не зацікавлені у забезпеченні стабільності української банківської та фінансової систем, а, з іншого боку, національна система забезпечення фінансової стабільності на сьогодні відстає від інновацій на міжнародних фінансових ринках, а НБУ не має у своєму розпорядженні достатніх можливостей впливу на наслідки фінансових потрясінь. За таких умов важливою є розробка економічної програми, спрямованої на відновлення довіри до банківської системи та стабілізацію курсу національної грошової одиниці, у тому числі на основі відновлення ефективності діяльності національних банків.

Також слід враховувати, що у післякризовий період процеси загострення конкуренції будуть поглиблюватись і спричиняти скорочення розмірів чистої процентної маржі від надання традиційних кредитно-депозитних банківських операцій. Тому для збереження ефективності діяльності банки вже зараз повинні розробляти програми розширення нових видів банківських послуг, тобто впроваджувати банківську стратегію диверсифікації, що розповсюджується на такі сфери діяльності, як інвестиційні вкладення, консультаційні послуги, страхування кредитних, валютних і процентних ризиків, кредитне забезпечення ринку цінних паперів (векселів, облігацій та ін.).

У цілому, враховуючи специфічність банківської діяльності та важливість стабільності банківської ефективності для забезпечення стабільності усієї фінансової системи країни, на нашу думку, важливим є не забезпечення високого рівня ефективності банківської діяльності, а забезпечення стабільності такої ефективності, навіть у разі несприятливого зовнішнього впливу в умовах поглиблення процесів глобалізації.

При цьому забезпечення стабільної вітчизняної банківської ефективності на довгострокову перспективу як основи безпеки банківської діяльності країни потребує, на нашу думку, врахування впливу не тільки зовнішніх і внутрішньобанківських факторів, але й таких

об'єктивно-суб'єктивних чинників:

- важливим чинником нестабільності банківської ефективності в Україні залишається численні порушення та некомпетентне управління банківськими активами й пасивами, усунення впливу якого потребує більш жорсткого регулювання банківської діяльності з боку Національного банку України, у тому числі посилення кваліфікаційних вимог до окремих посадових осіб, а також створення у банку адекватних програм для забезпечення підтримки необхідної кваліфікації та поінформованості персоналу про тенденції розвитку фінансового ринку, формування загальної філософії найбільш ризикових операцій банку та бачення перспектив розвитку банку;

- чинником стабільності банківської ефективності за умов мінливої ситуації на фінансовому ринку є *розробка стратегії та поточного планування (бізнес-планування)*, починаючи з розробки довгострокового стратегічного плану, який визначає критерії та орієнтири оцінки ефективності банківської діяльності, та складання поточних бізнес-планів на основі аналізу впливу зовнішніх чинників і оцінки перспектив їх зміни, оцінки внутрішніх тенденцій розвитку банку (тенденції зростання власного капіталу, депозитної бази банку тощо) та подальша ґрунтовна аналітична оцінка причин відхилень від затверджених планів;

- банківська ефективність безпосередньо залежить від *ефективності реалізації ризик-менеджменту у банку*, який має охоплювати всі види діяльності банку, що впливають на параметри його ризиків і має бути безперервним процесом аналізу ситуації та оточення, в яких виникають ризики для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації своїх ризикових позицій;

- основою для забезпечення стабільної ефективності діяльності окремого банку є його *репутація* (особливо це стосується проблем забезпечення стабільної депозитної бази за оптимальної її вартості, що й обумовлює підвищення прибутковості), *яка потребує створення в кожному банку етичного кодексу з відповідною системою контролю щодо його дотримання*. Правила етичного кодексу повинні включати обмеження внутрішніх запозичень у банку, заборону на протизаконне

використання капіталу банку та його активів, обмеження на прийняття подарунків, послуг, інших цінностей від клієнтів і інших осіб, що мають відношення до банку;

- чинником забезпечення стабільності банківської ефективності є також *запровадження дієвих контрольних обмежень*, перш за все щодо обсягів і видів кредитування, достатності резервування за активними операціями банку, достатності власного капіталу банку, достатності ліквідних ресурсів для фінансування прибуткових операцій тощо. Основою дієвого виконання контрольних функцій у банку є ефективне функціонування служб внутрішнього контролю і аудиту.

Процес управління банківською ефективністю, у цілому, є складним і комплексним завданням, що потребує враховування впливу вищезазначених факторів у тісному взаємозв'язку.

Розглядаючи стабільність ефективності та прибутковості діяльності банку як основу забезпечення його безпеки, важливим є також вибір адекватних такому завданню стратегії, методів і стилів управління його діяльністю. А саме, враховуючи досвід передкризового та кризових періодів в Україні, стратегічною метою діяльності банку має бути не нарощування прибутку за рахунок агресивних, ризикованих стратегій, а забезпечення підвищення безпеки банківської діяльності та стабілізація банківської ефективності (поступове нарощування прибутковості банківської діяльності без різких коливань). На сьогодні, для відновлення ефективності діяльності українських банків важливим є не тільки пошук способів нарощування їх ресурсної бази, але й упровадження стратегії диверсифікації та універсалізації за межами традиційного банківського бізнесу. Крім того, для скорочення залежності українських банків від зовнішніх джерел фінансування та забезпечення стабільної банківської ефективності у довгостроковій перспективі важливим є перехід від динамічних моделей банківської стратегії, орієнтованих на отримання короткострокового прибутку (short-termism) за допомогою спекулятивних фінансових інструментів і операцій до банківської стратегії довгострокового інвестування.

Отже, *концепція безпеки банківської діяль-*

ності повинна бути орієнтована на стабілізацію банківської ефективності у довгостроковій перспективі та враховувати такі основні аспекти, визначені даним аналітичним дослідженням:

- враховуючи значне інституційне відставання в розвитку економіки України, яка є неконкурентоспроможною та залишається надмірно відкритою, на нашу думку, *необхідно обмежити міжбанківські зовнішні запозичення, особливо від іноземних банків*, оскільки це спричиняє зростання ризикових активних операцій, загострює кредитний, валютний ризики та ризик ліквідності, а також може призводити до «зараження» світовими фінансовими кризами;

- зростання частки участі іноземного капіталу у структурі капіталу національних банківських систем спричиняє високу залежність фінансових установ від зовнішніх джерел фінансування та підвищує їх уразливість у фазі зниження фінансового циклу, призводить до зростання витрат під час спаду та фінансової кризи, що посилює вплив фінансових дисбалансів на економіку країни. За таких умов важливою є розробка економічної програми, спрямованої на відновлення довіри до банківської системи та стабілізацію курсу національної грошової одиниці, у тому числі на основі відновлення ефективності діяльності національних банків;

- основною причиною системної кризи банків України у 2009 р. можна вважати надмірну кредитну експансію у передкризовий період, значною мірою профінансовану зовнішніми запозиченнями. Така кредитна експансія супроводжувалась погіршенням якості кредитного портфеля, у тому числі внаслідок погіршення її моніторингу з боку регулюючих органів і швидкої зміни кредитних портфелів банків, тому необхідно створити дієву систему регулювання, спрямовану на оперативний моніторинг показників банківської діяльності та контроль за їх дотриманням;

- органи нагляду повинні розглядати банківський прибуток як показник стабільності та фактор зміцнення банківської безпеки та довіри вкладників до вітчизняних банків. Важливим є забезпечення стійкої прибутковості банків, оскільки банківська ефективність є ін-

дикатором ефективності та динамічності розвитку фінансової системи країни;

- дослідження стабільності банківської ефективності є важливим напрямом розробки аналітичних методів і моделей раннього попередження кризових ситуацій, оскільки характеризує спроможність банку виконувати функції перерозподілу фінансових ресурсів із заощаджень у інвестиції навіть за несприятливого зовнішнього впливу;

- перерозподіл довгострокових кредитних ресурсів українських банків у передкризовий період на користь споживання, а не для модернізації та інвестицій у реальний сектор економіки, спричиняє у перспективі погіршення банківської ефективності й умов власного розвитку;

- фінансова криза взаємопов'язана з економічною кризою, оскільки світова фінансова криза спричинила збитковість не тільки банківської діяльності (фінансовий сектор економіки), але й будівельної галузі, металургії, хімічної галузі та інших (реальний сектор економіки). Отже, для забезпечення стійкої прибутковості банківської системи необхідно також розробити заходи щодо запобігання збитковості реального сектора національної економіки, збереження її конкурентоспроможності на основі забезпечення державної підтримки інфраструктурних об'єктів економіки та зменшення або оптимізація обсягів зовнішніх зобов'язань;

- враховуючи специфічність банківської діяльності та важливість забезпечення стабільності всієї фінансової системи країни, важливим є не забезпечення високого рівня ефективності банківської діяльності, а забезпечення стабільності такої ефективності, навіть за несприятливого зовнішнього впливу в умовах поглиблення процесів глобалізації. З цього погляду, за кризових умов в Україні найбільш ризикованою та найменш стабільно ефективно виявилась діяльність найбільших банків, тоді як малі банки змогли швидко пристосуватися до погіршення економічних умов і забезпечити хоча і не високу, але більш стабільну прибутковість своєї діяльності;

- діяльність великих (друга група) та найбільших (перша група) банків є в Україні більш агресивною та ризикованою, про

що свідчить найбільша частка кредитного портфеля у структурі активів таких банків на кінець 2008 р. (82,9 % у найбільших банків, проти 73,3 % у малих банків IV групи [10, с. 51–55]). Така надмірна кредитна експансія супроводжувалася погіршенням якості кредитного портфеля та призвела до значних втрат, обумовивши нестабільність їх банківської ефективності (тобто спричинила збитковість діяльності найбільших банків). Незважаючи на те, що такі банківські установи майже не залежать від економічного стану окремих галузей, надмірно агресивна кредитна політика найбільших банків спричиняє і найбільший ризик втрат;

- ефективність діяльності банків визначається не стільки його розмірами й організаційною структурою, скільки рівнем кваліфікації керівного персоналу й економічними параметрами ринку, на якому працює банк, тобто малі банки можуть досить успішно конкурувати з великими та найбільшими, проте умови їх активного прагнення зберегти свої прибутки та частину ринку;

- належність банків до тих чи інших групи (залежно від розміру їх загальних активів) і тип їх організації, імовірно, не є основним фактором, що впливає на розвиток і темпи зростання економіки, а для економічних систем, що розвиваються (якою є на сьогодні економіка України) важливим є не тільки розвиток середніх і великих банків, але й створення малих банків;

- стратегічною метою діяльності банку має бути не нарощування прибутку за рахунок агресивних, ризикованих стратегій, а забезпечення підвищення безпеки банківської діяльності на основі стабілізації банківської ефективності (поступове нарощування прибутковості банківської діяльності без різких коливань) для забезпечення стабільності всієї фінансової системи країни, її стійкості до негативного впливу зовнішніх чинників;

- для відновлення ефективності діяльності українських банків важливим є не тільки пошук способів нарощування їх ресурсної бази, але й упровадження стратегії диверсифікації та універсалізації за межами традиційного банківського бізнесу. Крім того, для скорочення залежності українських банків

від зовнішніх джерел фінансування та забезпечення стабільної банківської ефективності у довгостроковій перспективі важливим є перехід від динамічних моделей банківської стратегії, орієнтованих на отримання короткострокового прибутку (short-termism) за допомогою спекулятивних фінансових інструментів і операцій до банківської стратегії довгострокового інвестування.

Усвідомлюючи надзвичайно важливу роль банківської системи в структурі економіки країни, слід відзначити, що сучасні кредитні стратегії комерційних банків, концентрація значних обсягів кредитів, не забезпечених реальними якісними заставами, зниження якості банківських послуг, масовий відтік депозитів, низька платоспроможність спричиняють кризу ліквідності та збитковість банківської діяльності, що є наслідком кризових явищ. При цьому заходи, спрямовані на поліпшення ситуації, такі як удосконалення управління, продаж активів банку, зниження витрат за рахунок скорочення чисельності персоналу, призупинення виплати дивідендів і навіть додаткове влиття капіталу не забезпечують збереження банківської ефективності. *Адже фінансові кризи останніх років переконливо доводять, що національні системи забезпечення фінансової стабільності відстають від інновацій на фінансових ринках, а центральні банки не мають у своєму розпорядженні достатніх можливостей впливу на наслідки фінансових потрясінь, оскільки для цільового рефінансування вітчизняної банківської системи з метою збереження її ліквідності потрібні значні кошти. Тому, на нашу думку, необхідно реструктуризувати банківську систему⁴ та реорганізувати окремі банки⁵.*

⁴ Реструктуризація банківської системи – це комплекс заходів, що передбачає поліпшення стійкості банківської системи, підвищення її ліквідності, платоспроможності та прибутковості з урахуванням змін у національній макросистемі та на світовому фінансовому ринку через створення нових банків, реорганізацію діючих чи їх закриття тощо.

⁵ Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав і обов'язків правонаступникам [1].

На нашу думку, тільки такі комплексні заходи спроможні забезпечити імунізацію вітчизняних банків від світових фінансових криз і перетворити їх у повноцінних учасників економічних процесів у країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України : станом на 7.12.2000 р. № 2121-ІІІ. – К. : Парламентське вид-во, 2000. – 320 с.
2. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2003. – 599 с.
3. Банківський менеджмент : підручник / за ред. О. А. Кириченка, В. І. Мішенка. – К. : Знання, 2005. – 831 с.
4. Зубок М. І. Організаційно-правові основи безпеки банківської діяльності в Україні : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Зубок, Л. В. Ніколаєв. – 2 вид. допов. – К. : Істина, 2000. – 88 с.
5. Ковзанадзе И. Системне банковские кризисы в условиях финансовой глобализации / И. Ковзанадзе // Вопросы экономики. – 2002. – № 8. – С. 89–96.
6. Кочетков В. Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект : монография / В. Н. Кочетков. – К. : МАУП, 1999. – 192 с.
7. Масленченков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Фундаментальный анализ / Ю. С. Масленченков. – М. : Перспектива, 1996. – 160 с.
8. Основні показники діяльності банків України : станом на 01.01.2007 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 3. – С. 48–69.
9. Основні показники діяльності банків України : станом на 01.01.2008 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 46–67.
10. Основні показники діяльності банків України : станом на 01.01.2009 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 3. – С. 50–71.
11. Основні показники діяльності банків України : станом на 01.10.2009 р. (у розрізі банків) // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 12. – С. 44–67.
12. Основні показники діяльності банків України на 1 листопада 2009 р. // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 12. – С. 39.
13. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка / Г. С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
14. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
15. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка. – 2 вид., допов. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
16. Рауз Питер С. Банковский менеджмент [пер. с англ.] / С. Рауз Питер. – 2 изд. – М. : Дело ЛТД, 1995. – 768 с.
17. Сколотяний Ю. Гривня/долар – 10:1 / Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. – 2008. – 20 груд.
18. Стреблицька Л. М. Банківське безпеконанство : навч. посіб. / Л. М. Стреблицька, М. П. Стреблицький, В. К. Гіжевський ; за ред. М. П. Стреблицького. – К. : Кондор, 2007. – 602 с.
19. Черкасов В. Е. Финансовый анализ в коммерческом банке / В. Е. Черкасов. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 196 с.